

Nederlands zonder technologische drempels

De Nederlandse Taalunie

‘Taal in Bedrijf’ is de titel van deze conferentie. Ik ben blij dat ik hier de kans krijg om over het werk en de toekomstplannen van de Taalunie te vertellen. De Taalunie is een beleidsinstelling en dus geen bedrijf, maar, figuurlijk gesproken is het wel degelijk een ‘taalbedrijf’. Om het in mooi Nederlands te zeggen: ‘taal is onze core business’. Al vanaf 1980. Toen werd de Nederlandse Taalunie bij verdrag opgericht door het Koninkrijk der Nederlanden en het Koninkrijk België. De vaders en moeders van de Taalunie beseften dat je samen sterk staat, dat je samen meer kan bereiken om de Nederlandse taal en letteren te bevorderen.

Tot de missie van de Taalunie behoren de zorg voor de Nederlandse taal en haar gebruikers, het onderwijs Nederlands binnen en buiten het taalgebied en de Nederlandstalige literatuur. In het beleid van de Taalunie staan de Nederlandse taal en haar gebruikers centraal. Die gebruikers zijn de 22 miljoen mensen die het Nederlands als moedertaal hebben en de tienduizenden die de moeite doen om in Nederland en Vlaanderen, maar ook ver buiten de grenzen onze taal te leren. De Taalunie wil al deze taalgebruikers ondersteunen in hun dagelijkse activiteiten of het nu op het werk, in de klas, op straat of achter de computer is. De Taalunie wil ervoor te zorgen dat drempels voor het gebruik van de Nederlandse taal worden weggenomen. Het huidige meerjarenprogramma van de Taalunie draagt dan ook als titel “Nederlands zonder drempels”.

Drempels

Drempels voor het gebruik van het Nederlands kunnen verschillende oorzaken hebben. Ze kunnen ontstaan doordat mensen verschillende talen of taalvariëteiten spreken. Als je van huis uit Berber spreekt of Limburgs, dan kan het gebruik van standaard Nederlands voor de nodige problemen zorgen. Drempels kunnen ook ontstaan door onduidelijk of onnodig gecompliceerd taalgebruik, bijvoorbeeld tussen overheid en burgers. Maar ook als mensen beperkt zijn in hun communicatie, bijvoorbeeld omdat ze blind zijn, of doof of dyslectisch, dan kan mondeling of schriftelijk Nederlands een hele opgave zijn. En wat te denken van de digitale wereld, ook die werpt drempels op. Vooral veel ouderen kunnen hun weg in die wereld maar moeilijk vinden. Als zij zich dan in de communicatie met digitale apparaten ook nog eens van het Engels moeten bedienen, dan werp je wel hele forse drempels op.

Drempels slechten; TST voor het Nederlands

Het wegnemen van drempels betekent dus ook het slechten van technologische drempels in het gebruik van het Nederlands in onze dagelijkse communicatie. Als we in onze thuis- en werksituatie steeds meer omringd worden door apparaten die ons leven zouden moeten vergemakkelijken, maar die onze taal niet spreken, dan slechten we misschien de ene drempel, maar werpen daarmee een andere op. We hebben gezien dat de markt voor bijvoorbeeld het Engels zodanig groot is, dat we ons geen zorgen hoeven maken over Engelstalige digitale toepassingen. Anders ligt dat voor een relatief kleinere markt, zoals de Nederlandstalige. Het Nederlands mag daarom in taal- en spraaktechnologie niet ontbreken. Vanuit de Taalunie vinden we het belangrijk dat de apparatuur die ons omringt, ons ook kan begrijpen wanneer we gewoon Nederlands spreken. Tegen deze achtergrond is het niet moeilijk om te begrijpen waarom de Taalunie al tien jaar actief is om de ontwikkeling van taal- en spraaktechnologie voor het Nederlands te bevorderen.

De Taalunie en TST

In 1999 werd op initiatief van de Taalunie het platform voor taal- en spraaktechnologie opgericht. Verschillende Nederlandse en Vlaamse beleidsorganisaties waren hierin vertegenwoordigd.

Op dat moment was het TST-landschap nog heel gefragmenteerd. Er werden wel projecten uitgevoerd in Nederland en Vlaanderen, maar men kende elkaar amper. Er was geen structurele communicatie tussen overheid en veld, tussen Nederland en Vlaanderen, tussen taaltechnologen en spraaktechnologen, tussen kennisinstellingen en bedrijven. Hierdoor was er weinig uitwisseling van kennis en expertise en wist men ook niet zo goed waar wat ontwikkeld werd. Verder was het ook zo dat projectresultaten over het algemeen weinig bekend en herbruikbaar waren.

Een kentering betekende de start van het Nederlands-Vlaamse project Corpus Gesproken Nederlands. Het was het begin van structurele samenwerking. In 1999 was de tijd rijp voor het instellen van een TST-platform waarbinnen beleidsorganisaties hun TST-agenda's op elkaar konden afstemmen. Het TST-platform lanceerde 'Het Actieplan voor het Nederlands in Taal- en Spraaktechnologie'. Doel was:

- Het uitbouwen van een makel- en schakelfunctie: het bevorderen van samenwerking tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen en beleidsmakers, het vergroten van de bekendheid van TST en het stimuleren van het gebruik van TST-resultaten door marktpartijen.
- Het inventariseren van behoeftes aan basisvoorzieningen om de digitale taalinfrastructuur voor het Nederlands te versterken.
- Het opstellen van een plan voor beheer, onderhoud en distributie van digitale basistaalmaterialen, ontwikkeld met overheidsgeld.

Dankzij de voorbereidende activiteiten van het TST-platform en de verdere inspanningen van alle betrokken partners konden in 2004 de nieuwe plannen voor TST voor het Nederlands hun concrete uitwerking vinden:

- de TST-Centrale, het centrale loket voor TST-materialen voor het Nederlands, werd opgericht door de Taalunie en ondergebracht bij het Instituut voor Nederlandse Lexicologie;
- het STEVIN-programma werd gelanceerd ter stimulering van TST voor het Nederlands, gezamenlijk gefinancierd door de Vlaamse en Nederlandse overheid.

Binnen STEVIN lopen inmiddels tientallen projecten en is een groot deel van het veld betrokken. De beleidsinstellingen ontmoeten elkaar in het TST-bestuur, dat zijn voor Nederland:

- het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW),
- NWO,
- Senter-Novem dat de fakkel heeft overgenomen van het financierde Ministerie van Economische Zaken (EZ),

Voor Vlaanderen:

- het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (vertegenwoordigd door de Administratie Economie, Wetenschap en Innovatie),
- het IWT,
- FWO-Vlaanderen.

De Taalunie treedt op als coördinator.

Dit jaar is het STEVIN-programma door een commissie van internationale experts geëvalueerd. De evaluatie was heel positief. Het is dankzij de Vlaams-Nederlandse inspanningen op het gebied van TST dat we nu mogen beschikken over:

- een uitgebreid Vlaams-Nederlands netwerk van kennisinstellingen, bedrijven en beleidsinstellingen die betrokken zijn bij TST en die elkaar kennen en vertrouwen;

- een sterkere digitale infrastructuur van data en modules voor het Nederlands die via een centraal loket voor allerlei toepassingen en gebruikers beschikbaar is;
- een heel instrumentarium en architectuur voor het opzetten van grensoverschrijdende onderzoek- en ontwikkelingsprogramma's waar goed is nagedacht over moeilijke kwesties als subsidievoorwaarden, IPR en overdrachtprocedures.

We mogen gerust stellen dat het STEVIN-programma een enorme impuls heeft gegeven aan de ontwikkeling van TST-basisvoorzieningen voor het Nederlands. Dit verlaagt de drempel voor bedrijven en kennisinstellingen om nuttige toepassingen te ontwikkelen voor de dagelijkse praktijk.

Wensen voor de toekomst

Maar we zijn er nog niet. Ondanks deze inspanningen en de mooie resultaten die geboekt zijn, is er nog veel werk te verrichten op het gebied van TST voor het Nederlands.

Op de eerste plaats moet de **kwaliteit van de technologie** verder verbeterd worden. Er zijn al forse stappen gezet in de communicatie tussen mensen en machines. Een pratende TomTom vindt iedereen tegenwoordig de normaalste zaak van de wereld. Maar machines kunnen ons nog niet daadwerkelijk begrijpen als wij Nederlands tegen hen praten. En dit is wel wat we uiteindelijk willen bereiken. Onderzoekers moeten daarom de kans krijgen om de kwaliteit van TST verder te verbeteren. Als machines eindelijk in staat zijn om ons te begrijpen als we gewoon Nederlands tegen hen praten, ligt de weg open voor de ontwikkeling van een waaier aan toepassingen.

Ten tweede is het zo dat in het STEVIN-programma de nadruk lag op de basisvoorzieningen, bijvoorbeeld een corpus van geschreven Nederlands of een open-source-spraakherkenner voor het Nederlands. Van deze basisvoorzieningen naar concrete toepassingen is er een

vertaalslag nodig. Die vertaalslag vereist steun van de overheid, in sommige sectoren meer dan in andere.

Taalunie, TST en onderwijs en zorg

De Taalunie ziet voor zichzelf een rol weggelegd om de ontwikkeling van TST te bevorderen voor bepaalde doelgroepen in de publieke sector. Wij denken dan aan sectoren zoals de zorg en het onderwijs. Sectoren die commercieel minder interessant zijn en waarvoor toepassingen niet vanzelf door bedrijven ontwikkeld worden. Alleen dan is een faciliterende rol van de Taalunie als overheid te rechtvaardigen; als zij op een van haar beleidsterreinen een falen of haperen van de markt constateert.

In de zorgsector spitsen we ons toe op mensen met communicatieve beperkingen, in het onderwijs richten we ons op het leren van taal. Voor die terreinen laat de Taalunie op dit ogenblik behoeftes aan TST-toepassingen inventariseren. De bedoeling is om prioriteiten te kunnen stellen in mogelijke toekomstige onderzoeks- en ontwikkelingsprogramma's.

Vlaams-Nederlands

Belangrijk voor een dergelijk toekomstig programma is dat het Vlaams-Nederlands is. De redenen liggen voor de hand:

- We spreken dezelfde taal, het Nederlands;
- We hebben dezelfde doelstellingen: technologie ontwikkelen/verbeteren die het Nederlands kan begrijpen;
- Door de krachten te bundelen bereiken we:
 - meer efficiëntie
 - betere samenwerking
 - betere verdeling van taken
 - grotere zichtbaarheid binnen het taalgebied, maar ook internationaal
 - meer hergebruik van voorzieningen

- efficiëntere inzet van expertise en geld
- meer synergie

De ervaringen met het STEVIN-programma en de TST-Centrale hebben intussen uitgewezen dat grensoverschrijdende samenwerking inderdaad loont.

De Vlaams-Nederlandse ontwikkelingen vanaf het TST-Platform tot aan het STEVIN-programma hebben bijgedragen aan het ontstaan van een Vlaams-Nederlands TST-gemeenschap waarin samenwerking en hergebruik van voorzieningen, kennis en expertise vanzelfsprekend zijn geworden, ongeacht de grens tussen de twee landen. Het STEVIN-programma en de TST-Centrale gelden intussen internationaal als voorbeelden van samenwerking tussen gebieden die een taal delen. Dit alles mag niet verloren gaan.

De Taalunie wil zich daarom niet alleen inzetten voor een Vlaams-Nederlands vervoliprogramma voor TST, maar ook voor andere programma's waarbinnen Vlaams-Nederlandse samenwerking meerwaarde heeft.

In een vervoliprogramma voor TST kunnen we dankbaar gebruik maken van de grote expertise die inmiddels is opgebouwd bij het opzetten van procedures. Er is een heel bouwwerk opgezet van subsidieregelingen, procedures voor beoordeling, toekenning, opvolging, auteursrechten, overdracht van materialen, verspreiding en ga zo maar door. Ook dat is een resultaat waar veel geld en tijd is ingekropen. Het zou zonde zijn als deze expertise verloren zou gaan.

Onderwijs en zorg

Ik kom nog even terug op de activiteiten van de Taalunie op het terrein van onderwijs en zorg. De inventarisaties die de Taalunie laat uitvoeren in relatie tot TST en taalleren en TST en communicatieve beperkingen hebben niet alleen tot doel om behoeften te identificeren, maar ook om wenselijke ontwikkeltrajecten op te zetten die op de korte en

de lange termijn kunnen leiden tot concrete toepassingen. In een onderwijsomgeving waarin maatwerk steeds belangrijker wordt, terwijl het aantal vakbekwame leraren alleen maar afneemt, is er behoefte aan kwalitatief hoogstaande trainingsprogramma's die automatisch feedback kunnen geven op schrijfvaardigheid, spreekvaardigheid, aanvankelijk lezen en alfabetisering. Voor het terrein van de communicatieve beperkingen wordt bijvoorbeeld gedacht aan computerprogramma's voor automatische herkenning van gebarentaal, trainingsprogramma's die gebruik maken van automatische spraakherkenning voor dysartrische patiënten en adaptieve trainingsprogramma's voor mensen met cochleaire implantaten.

Hoe verder

STEVIN als programma heeft ons veel geleerd. Deze inzichten kunnen als basis dienen voor de voorbereiding van een vervolgprogramma. Maar het is niet zo dat een eventueel vervolg een kopie moet zijn van het huidige STEVIN-programma. De doelstellingen zijn anders, de terreinen zijn deels anders. En natuurlijk zullen we ook op zoek moeten gaan naar nieuwe partners - naast de huidige STEVIN-partners - om de vertaalslag naar andere sectoren zoals onderwijs, zorg en veiligheid mogelijk te maken. Zoals in het verleden ook is gebeurd, kunnen dan de partners, ieder vanuit de eigen invalshoek, een bijdrage leveren om uiteindelijk tot een gemeenschappelijke agenda te komen.

Er is de laatste tijd vaker gesproken over het motto van de Verenigde Staten:

E pluribus unum. Uit vele een. Het is overigens ook de wapenspreuk van de Portugese voetbalclub Benfica. Bij beleid zowel als bij voetbal zijn eendracht en samenwerking nodig om resultaten te behalen. Ik hoop dat Taal in Bedrijf helpt om de prachtige samenwerking die we reeds hebben opgebouwd in de toekomst verder uit te bouwen.